

1.1 ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ИНТЕНСИВ ОНЛАЙН ЎҚИТИШ ТЎҒРИСИДА

¹Ш.Қ. Мардонов, ²С.Ю. Қодирова

¹ П.ф.д., проф. ЎзПФТИ

² Мустақил тадқиқотчи

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7990334>

Аннотация. Ушбу мақолада сўз хорижий тилларни интенсив ўқитиш масалаларига бағишланган бўлиб, унда лексико-грамматик материални видео-, овоз- ва матн форматларда бериш ва унда субститудан фойдаланиш, шунингдек, яхши мусиқа оҳанги остида дарс жараёнини ташкил қилиш ҳам яхши ижобий натижа бериши таъкидлаб ўтилган.

Калим сўзлар: интенсив ўқитиш, хорижий тил, анъанавий таълим, талаба, онлайн-курс, автомат-тренажёрлар, лексик машқлар, грамматик машқлар, сўзлашиш.

Хорижий тилларни интенсив ўқитиш кейинги ўнйилликлар даврда жуда кенг ёйилиб кетди, сабаби ҳаёт ритми жуда тез ўзгариб бормоқда. Асрлар давомида шаклланган, ўзгариши мумкин эмасдек кўринган нарсалар ўтмишга айланиб қолмоқда. Янги авлод билан янги технологиялар кириб келмоқда. Қоғоз ва қоғоз ташувчилари кераксиз нарсага айланиб бормоқда.

Бугунги кун талабаси телефонида нафақат катта-катта луғатларни, балки ўқув қўлланмалари-ю дарсликларни ҳам кўришимиз мумкин. Хорижий тилларни ўқитиш жараёнига ахборот технологияларининг жалб қилиниши қатор устинликларга эга бўлмоқда, яъни ўқув материаллари ёрқин, қизиқарли, интерфаол бўлиб, улар ўзида ўйин элементларини ҳам мужассамлайди. Бундан ташқари ахборот технологиялари бизга мақсадли аудиторияларни жалб қилиш имконини ҳам беради. Бугунги кунда хорижий тилларни ўрганиш ва ўргатиш бўйича қўплаб курслар мавжуд, шу жумладан интернет-курслари ҳам.

Албатта, бугунги талаба кечаги талаба эмас: бугун улар ахборот технологиялари бўйича ўқитувчилардан ҳам яхшироқ маълумотларни интернетдан тўплай олади. Демакки, бугунги кун талабаси билимларни тез ва осон олишни, ўрганишни хоҳлайди. Аммо, маълумки, хорижий тил фаол англаш (билиш) жараёнини тақозо қилади.

Савол тўғулиши мумкин – хорижий тилни мустақил ва ўқитувчининг ёрдамисиз интенсив ўрганиш мумкинми? Шубҳасиз ўрганиш мумкин, аммо бу жараён жуда мураккаб кечади. Ўқитувчи ташкиллаштирувчи, йўналтирувчи ҳалқа сифатида, маълумот манбаси сифатида керак ва унга айрим нарсаларни тушунтириб беришда мурожаат қилиш шубҳасиз.

Хорижий тилни онлайн ўрганиш таълим олувчидан юқори даражадаги интеллектуалликни, ташкилотчиликни ва мотивацияни талаб қилади. Ўз навбатида, мотивация тўғридан-тўғри таълим жараёнида қўлланиладиган ўқув-методик материалга боғлиқ.

Интенсив онлайн-курсининг асослари қандай?

Бундай асослар бир нечта.

Биринчиси, якуний натижага эриштирувчи аниқ установка (кўрсатма) бўлиши керак. Таълим олувчи тушуниши керак-ки, у нимага интиляпти, курс сўнггида нималарга эга бўлиши керак.

Иккинчиси, курс ихчам бўлган ҳолда катта ҳажмдагир материални қамраб олган бўлиши зарур.

Учинчиси, маълум лексико-грамматик материални ўрганишда дарсбой установкаси (йўналиши, йўл-йўриқи) бўлиши ҳамда берилган мавзу бўйича ўқиш, ёзиш, гапириш кўникмасига эга бўлиши керак.

Тўртинчиси, ўзлаштирилган материални дарсбой текшириб бориши лозим. Агарда талаба ушбу дарс топшириқларини бажара олмаса, кейинги босқичга ўта олмайди, дастур автоматик равишда блоклаб қўйилади, талаба ушбу топшириқни тўғри бажаргандан сўнг кейинги босқичга ўтиши мумкин.

Бешинчиси, талаба материални ўрганиб ва ўзлаштириб олгач, у бундан қаноат ҳосил қилиши ва маълум ривожланишга эришган бўлиши лозим, яъни талаба ўз тил билиш имкониятларини кенгайтириши, биринчи дарсдан бошлаб мулоқот муҳитида тилдан фойдалана билишни тақозо қилади.

Курс шундай ташкиллаштирилиши лозим-ки, унда талаба ўрганган материални қайта кўриб чиқиши, маълум материалларни қўшимча тарзда қайта кўриб чиқиши, мураккаб материаллар устида қўшимча ишлашига имкони бўлсин.

Доимий равишда консультация (маслаҳат) олиш имконияти бўлиши ва бу индивидуал тарзда, пинҳона бўлиши, талаба ўз курсдошлари олдида уялиб қолмаслиги керак. Замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ўқитувчига ҳар бир талаба билан индивидуал ишлаш имконини беради.

Ўқув-методик комплекснинг асосий ташкилий бўғини бўлиб "Курсни ўрганиш бўйича кўрсатмалар" хизмат қилади. Бу ҳужжат ўқитувчи учун ҳам, талаба учун ҳам керакли маълумотлар билан таъминланган. Унда ҳар бир дарс материални ўзлаштириш бўйича кўрсатмалар берилган, грамматик кўникмаларни шакллантиришга хизмат қиладиган автомат-тренажёрларда интернет-ссылкалар берилган, оғзаки гаплашадиган онлайн тренажёрлар мавжуд, шунингдек, унда талаба ушбу дарс натижасида нималарни билиши ва бажара олиши лозимлиги кўрсатиб ўтилган.

Онлайн курси материалларига қўйиладиган талабалар қандай?

Бу саволга жавоб бериш учун виртуал (компьютерда акс эттирилган) дарсни таҳлил қилиб чиқишга тўғри келади. Ҳар бир дарс аъанага кўра ўқиш учун матн, грамматик материал, видеоролик ва уларга мос машқлардан иборат бўлиши керак.

Жумладан, биринчи дарсни олайлик. Бунда аввал бу тилни ўрганмаган бўлсалар ҳам бу дарс аудитория билан танишишдан бошланади. Бу дарсда ҳар бир тингловчи чет тилида (инглиз тилида) "to be" феълидан фойдаланган ҳолда ўзи ҳақида сўзлаб беради, мулоқот қилади.

1. Материални тушунтириш.

Педагог аввало талабалар билан саломлашади ва ўзи ҳақида қисқача сўзлаб беради. Монитор экранида ўқитувчи сиймоси пайдо бўлади ҳамда унинг сўзлари экранда субтитр (кадрлар остида изоҳли ёзув) шаклида берилади. Бундан сўнг грамматик материал презентацияси бошланади: инглиз тилида тузилган гапларда сўзлар кетма-кетлиги; "to be" феълининг тусланиши; ўзлик ва эгалик олмашлари ва ҳ.к. инглиз тилига хос бўлган

артикл тушунчаси тушунтирилади. Презентация шу тариқа кадрлар овози орқали намоиш этилади.

2. Матн устида ишлаш.

Талабаларга кичик ҳажмдаги "to be" феъли асосида тайёрланган матн таклиф қилинади ва унда сўз юритилаётган киши қиёфаси намаён бўлади. Матн аудиоёзув орқали луғатга боғланган, таълим жараёни қулай бўлиши учун шундай қилиб тайёрланган. Курсорни бирон сўз устига тўғриласак, шу сўзнинг таржима варианты экранда намаён бўлади. Бундай ҳолат таълимнинг бошланғич босқичида – 1-2-босқичида қўлланилиши мумкин, ҳалос.

3. Грамматик машқлар.

Матн машқлардан сўнг ўзлик ва эгалик олмошларининг ишлатилиши устида олиб борилади ҳамда "to be" феълининг барча феъл шахсларида тусланиши кўрсатиб берилади, шунингдек, артикл бўйича ҳам машқлар бажарилади. Бунда талаба мос (керакли) сўзларни танлайди ва қўллайди, агар сўз нотўғри қўлланилса, компьютер жавобни қабул қилмайди, талаба қайта-қайта тўғри вариантни топишга ҳаракат қилади. Ўқитувчи эса талабанинг фаолиятини кузатиб бориш имкониятига эга. Агарда талаба 2 ёндашувда ҳам тўғри вариантни топа олмаса, унда ўқитувчи курсорни "help" устига босади ва экранда ушбу грамматик материални тўғри ишлаш қоидаси чиқиб келади.

4. Лексик машқлар.

Грамматик машқлардан сўнг лексик машқлар бажарилади, яъни тушириб қолдирилган сўзларни ўз ўрига қўйиш машқи. Бу топшириқ бажарилгандан сўнг талабага ижодий топшириқ берилади, яъни дарс материалдан фойдаланган ҳолда ўзининг ташқи қиёфасини сўзлаб (ифодалаб) бериши лозим. Сўнгга гуруҳга кичик ҳажмдаги ҳикоя ташланади, унда расмлар ва уларни ифодаловчи сўзлар чалкашириб берилади, талабалар расмларга мос сўзларни танлашлари лозим бўлади. Расм сўзларини гуруҳ бўлиб тўғрилашади ва бир-бирларини ҳам билиб олишади.

5. Сўзлашиш.

Дарс видеоконференция билан якунланади, унда талабалар ўзлари тўғрисида сўзлаб беришади ва ўзлари тузган гапларнинг тўғри ёки нотўғрилигини ҳам билиб олишади.

Тилни билиш шу тилда сўзлашиш деганидир ва бу масофавий ўқишда энг нозик, энг қалтис жойи ҳам саналади. Ушбу дастурнинг камчилик томони шундаки, унда талабага ҳамма вақт ҳам сўз ва ҳарфлар талаффузи тўғри етказиб берилавермайди.

Сўзлашувнинг тайёрлов босқичи бу ёзувдир. Талаба қанчалар дарснинг лексик ва грамматик материалларини тўғри ишлата билса, унинг тузган гаплари ҳам саводли бўлади.

Тузилиши жиҳатдан онлайн дарс анъанавий дарсдан кўпам фарқ қилмайди, бунда фақат талабага кўпроқ вақт берилади ва у бу топшириқларни ўзига қулай пайт ва жойда бажариши мумкин бўлади. Грамматик ва лексик машқ-тренажёрлар талабани хато қилишга қўймайди, то машқни тўғри ва сифатли бажармагунча талаба дарснинг келгуси босқичига ўтказилмайди.

Кўпринча онлайн-курслар педагог видеоёзуви шаклида берилади, ўқитувчи доска олдида (экранда албатта) янги материални тушунтириб беради. Бу талабаларга худди

ўқитувчи синфда дарс ўтаётгандай туюлади ва уларнинг англаш жараёнларини енгиллаштиради.

6. Аудирование.

Аудиоёзувга эътибор кучайиб бормоқда. Барча матн материаллари товуш узатувчи техник воситалар орқали узатиб турилади. Бу талаффузи қийин сўзларни талаффуз қилинишини осонлаштиради. Матн ёзувини эшитишдан олдин талабалар янги сўз ва иборалар билан таништирилади. Бу уларнинг эшитиб тушуношларига ёрдам беради.

Аудиоматераллар билан ишлашда талабалар олдида бир қатор вазифалар қўйилади:

- а) умумий моҳиятни (маънони) тушуниш;
- б) ахборотнинг ўзига хослигини илғаш;
- в) аниқ саволларга жавоб қайтариш;
- г) матнда берилган нотаниш сўз ва ибораларнинг маъносини фаҳмлаш.

Аудиоматнни тушунишни енгиллаштириш учун уни бир неча қисмларга бўлиб ўрганиш мумкин. Аудиоматериални эшитиб бўлгач, ўзлаштирилган ахборотларни бошқа кўникмаларни ривожлантиришда ҳамда ёзувда ва сўзлашувда фойдаланиш мумкин. Талаба эътиборини максимум даражага кўтариш, оғзаки эшитганини тушуниш учун бутун дарс материали бир мавзуга ёки мазмунан яқин ва ўзаро боғлиқ бўлиши лозим.

Бу шуни англатадики, матн видеоматериалнинг давоми, аудирование – матн давоми ёзув ёки сўзлашув, ўз навбатида, аудиосўзлашувдан келиб чиқиб тузилади. Гапни эшитиб англаш, тушуниш – бу сўзлашувдан олдинги энг мураккаб дақиқа саналади. Таълим жараёнида аудиосўзлашув эволюцион жараён бўлиб, оддийдан мураккабга қараб ҳаракатланади. Бошланғич босқичда тушуриб қолдирилган сўзлар ўрнига қўйилади ва шу тариқа топшириқлар мураккаблаштириб борилади.

Онлайн-курсада энг қизиқарлиси ва самаралиси видеоролик саналади. Видеоматериаллар эшитиб тушунишни енгиллаштиради, чунки унда сўзлашган актерлар артикуляцияси (талаффузи) кўриниб туради.

Электрон курсни яратишда энг қийини ўзбек тилидаги машқларни чет тилига (инглиз) таржима қилишдир. Онлайн шароитда чет тилини ўрганиш жараёни мувоффақиятли кечишида педагог олдида мураккаб масала туради. Яъни ўқув қўлланмасини шундай яратиш керакки, у талаба учун қизиқарли бўлиши керак.

Лексико-грамматик матерални видео-, овоз- ва матн форматларда бериш ва унда субтитрдан фойдаланиш, шунингдек, яхши мусиқа оҳанги остида дарс жараёнини ташкил қилиш ҳам яхши ижобий натижа беради.

REFERENCES

1. Гулая Т.М. Smart Education – движущая сила инновационных изменений образовательной системы // Седьмой Международный научный конгресс "Роль бизнеса в трансформации российского общества -2012", Москва, МФПУ "Синергия": Сб. материалов. – Москва, 2012.
2. Зенина Л.В., Каменева Н.А. Возможности современных компьютерных программ в процессе обучения иностранным языкам в вузе // Вестник МГГУ им. М.А. Шолохова. Сер. "Педагогика и психология", 2013, № 3. –с. 57-60.
3. УчиЯзыки.Ру. Иностранные языки. Все для изучения иностранных языков. URL: <http://www.Uchiyaziki.ru> (дата обращения: 09.08.2013).

